

ГЕНДЕРНІ ДИСПАРИТЕТИ В РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасні показники індексу гендерної нерівності та пов'язаних із ним індикаторів. Розглянуто гендерні відмінності в розвитку людського потенціалу України.

Ключові слова: людський розвиток, гендер, гендерні диспаритети, індекс гендерної нерівності.

In the article analyzes the current performance index of gender inequality and related indicators. Consider gender differences in human development in Ukraine.

Key words: human development, gender, gender disparity, the index of gender inequality.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. У доповіді Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй про людський розвиток за 2011 рік основна увага приділена питанням сталого розвитку і забезпечення рівних можливостей. Новий аналіз засвідчує, що неузгодженість дій уряду й гендерні диспаритети на загальнонаціональному рівні негативно впливають на розвиток людського потенціалу та якість життя населення.

Як зазначено в доповіді Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, трансформація гендерних ролей та розширення прав і можливостей дадуть змогу досягти кращої екологічної стійкості та рівності можливостей, а також прогресу в людському розвитку. У зв'язку з цим доцільно дослідити, наскільки гендерні відмінності впливають на розвиток людського потенціалу українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питанням розвитку людського потенціалу в Україні приділяють значну увагу наукові Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Українського центру соціальних реформ та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Так, у 2010 р. колектив науковців Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України разом із працівниками Державного комітету статистики України підготував монографію з питань сучасних особливостей людського розвитку та пов'язаних із ним соціальних ризиків в Україні. У 2011 р. було підготовлено Національну доповідь про людський розвиток України, де розглянуто причини та особливості соціального відторгнення в нашій країні й запропоновано низку рекомендацій та програм щодо його усунення.

Метою статті є висвітлення гендерної нерівності в контексті розвитку людського потенціалу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначено в декларації Тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, прийнятій у 2000 р. на сесії Генеральної Асамблеї ООН і затвердженій 189 країнами світу, започатковано процес досягнення світовим товариством визначених до 2015 р. результатів у тих сферах, де нерівномірність людського розвитку є найгострішою. Зокрема, розроблена на глобальному рівні Система Цілей Розвитку Тисячоліття містить 8 цілей, 21 завдання розвитку та 60 індикаторів для кількісної оцінки прогресу. Так, третьою ціллю є досягнення гендерної рівності.

Запропонований фахівцями Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй демонструє, як наявність перешкод на шляху до репродуктивного здоров'я призводить до гендерної нерівності. Так, індикаторами Індексів гендерної нерівності є індекс материнської смертності, коефіцієнт народжуваності у підлітків, місця в національному парламенті, частка населення зі середньою освітою, показник економічної активності населення, репродуктивне здоров'я та загальний показник фертильності.

Економічні можливості жінок і перспективи розширення їх прав у світі нині залишаються значно обмеженими. Погане репродуктивне здоров'я є важливим чинником гендерної нерівності в усьому світі. Відсутність доступу до послуг сфери охорони здоров'я

призводить до погіршення здоров'я жінок ат дітей і до збільшення кількості смертельних випадків. За оцінками експертів, у 2011 р. в 48 млн. жінок пологи відбулися без кваліфікованої допомоги, а 2 млн. жінок народжували самостійно [3, с. 61].

Гендерна нерівність простежується і в низькому рівні участі жінок у форумах на національному та місцевому рівнях. Окрім цього, представництво жінок у національних парламентах є недостатнім: вони займають у середньому лише 19% депутатських місць, та їм належать тільки 18% міністерських посад в уряді. На вищих посадах жінок можна побачити ще рідше: лише 7 із 150 обраних глав держав і лише 11 із 192 глав урядів – жінки. Така сама ситуація спостерігається в органах влади на місцевому рівні [3, с. 64].

У 2011 р. Індекс гендерної нерівності було розраховано для 145 країн світу. Україна в цьому рейтингу займала 57 позицію з показником – 0,335. Для порівняння необхідно зазначити, що за Індексом людського розвитку наша країна – на лише 76 місці. Саме тому доцільно проаналізувати сучасні світові тенденції гендерних особливостей у розвитку людського потенціалу.

Таблиця 1

Індекс гендерної нерівності та пов'язані з ним індикатори
(за окремими країнами) [3, с. 139–141]

Рейтинг країн за ІЛР	Рейтинг	Значення	Індекс материнської смертності	Коефіцієнт народжуваності у підлітків	Місця в національному парламенті (жінки, %)	Коефіцієнт економічної активності, %		Загальний показник фертильності
						жінки	чоловіки	
	2011	2011	2008	2011	2011	2009	2009	2011
<i>Країни з дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу</i>								
1. Норвегія	6	0,075	7	9,0	39,6	63,0	71,0	2,0
2. Австралія	18	0,136	8	16,5	28,3	58,4	72,2	2,0
3. Нідерланди	2	0,052	9	5,1	37,8	59,5	72,9	1,8
4. США	47	0,299	24	41,2	16,8	58,4	71,9	2,1
10. Швеція	1	0,049	5	6,0	45,0	60,6	69,2	1,9
39. Польща	25	0,164	6	14,8	17,9	46,2	61,9	1,4
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>								
66. Росія	59	0,338	39	30,0	11,5	57,5	69,2	1,5
76. Україна	57	0,335	26	30,8	8,0	52,0	65,4	1,5
92. Туреччина	77	0,443	23	39,2	9,1	24,0	69,6	2,0

Як видно з таблиці, за Індексом гендерної нерівності перше місце займає Швеція з показником 0,049, хоча за Індексом людського розвитку вона лише на 10 позиції. Цікавим є й те, що за Індексом людського розвитку США займає 4 місце, а за Індексом гендерної нерівності – тільки 47 позицію, що пояснюється високим рівнем материнської смертності, народжуваності в підлітків та низькою часткою залучення жінок у парламенті.

Як бачимо, Україна за Індексом гендерної нерівності посідає вищу позицію за Російську Федерацію, хоча за Індексом людського розвитку перебуває на 10 сходинок нижче. Аналізуючи індикатори гендерних диспаратів в Україні, в першу чергу, слід звернути увагу на низьку частку жінок у парламенті та суттєві диспропорції в показниках економічної активності.

Так, у 2005 р. прийнято “Закон України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Процес упровадження системи Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні розпочався у

2000 р. тим, що Президент України підписав Декларацію Тисячоліття Організації Об'єднаних Націй. У 2003 р. глобальні цілі були адаптовані на національному рівні. Міністерство економіки України за сприяння Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй провело аналітичну, організаційну та узагальнюючу роботу з адаптації глобальних цілей. Результатом роботи став національний звіт “Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна”, який визначав цілі на період до 2015 р. та містив основні індикатори людського розвитку й сталого розвитку доквілля до 2015 року [9, с. 32].

Таблиця 2

Економічна активність населення за статтю у 2011 р. в Україні [2]

	Одиниця виміру	Все населення	Жінки	Чоловіки
Економічно активне населення				
у віці 15-70 років	тис. осіб	22056,9	10607,0	11119,9
працездатного віку				
Рівень економічної активності населення				
у віці 15-70 років	у % до населення відповідної вікової групи	64,3	58,5	70,7
працездатного віку				
Економічно неактивне населення				
у віці 15-70 років	тис. осіб	12265,5	7511,2	4754,3
працездатного віку				
Рівень економічної неактивності				
у віці 15-70 років	у % до населення відповідної вікової групи	35,7	41,5	29,3
працездатного віку				

Досягнення гендерної рівності в Україні передбачає виконання двох завдань. Одним із них є забезпечення гендерного співвідношення на рівні не менше 30% до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади й на вищих щаблях виконавчої влади [9, с. 54].

Так, гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України мало становити у 2011 р. 20% жінок до 80% чоловіків, у 2013 р. – 25% жінок до 75% чоловіків, а в 2015 р. – 30% жінок до 70% чоловіків. Як бачимо, з таблиці 1, частка жінок у парламенті в 2011 р. дорівнювала лише 8%, що не відповідає встановленим завданням.

Продовжуючи аналіз гендерних відмінностей, в контексті розвитку людського потенціалу українців розглянемо показники економічної активності населення у 2011 році.

Із поданої таблиці бачимо, що в загальній масі економічно активного населення частка чоловіків є дещо більшою. Водночас рівень економічної активності чоловіків у віці 15-70 років аж на 12,2% вищий, аніж у жінок, а серед осіб працездатного віку рівень економічної активності чоловіків є вищим на 7,4%.

Разом із тим доцільно простежити відмінності в рівні економічної активності чоловіків та жінок за віковими групами серед усього економічно активного населення.

Із поданої таблиці видно, що серед усього економічно активного населення відносний паритет помітно лише серед осіб у віком 40–49. У всіх інших вікових групах простежується істотна перевага чоловіків. Особливо це помітно серед осіб 25–29 років, де перевага в рівні економічної активності становить 19,9%, та осіб 50–59 років із перевагою 15,4%.

Водночас рівень освіти суттєво впливає на гендерні відмінності зайнятості. Так, зайнятість жінок із повною середньою загальною освітою в усіх вікових групах значно поступається зайнятості чоловіків, а серед населення з вищою освітою ситуація не така однозначна, принаймні після 45 років. Крім цього, на фоні загального пізнішого припинення трудової діяльності особами з вищою освітою жінки у віці 65–69 років працюють значно частіше за своїх однолітків-чоловіків [9, с. 23].

Аналізуючи показник материнської смертності в Україні, варто зазначити, що він із 2005 р. не знижувався, а коливався від 14,5 до 17,6 на 100 тис. народжених живими. У 2011 р.

даний показник становив 17,8 на 100 тис. народжених [1]. Протягом 2011 року показник материнської смертності збільшився з 17,6 до 17,8 на 100 тис. народжених живими.

Таблиця 3

Рівень економічної активності населення за статтю та віковими групами у 2011 р. в Україні [2]

(у % до загальної кількості населення відповідної вікової групи)

	Всього	у тому числі за віковими групами, років						Працездатного віку
		15-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-70	
Все населення	64,3	41,7	79,7	84,2	85,3	65,4	24,2	72,7
Жінки	58,5	36,6	69,0	78,4	84,2	58,5	22,1	68,9
Чоловіки	70,7	46,5	90,1	90,2	86,4	73,9	27,4	76,3

У 2011 р. в Україні від пологів померло 75 жінок, при цьому 70% із них у районних лікарнях. Окрім цього, за 2011 р. під час пологів померло 4 тис. 400 малюків. Основними причинами материнської смертності в Україні були екстрагенітальна патологія, кровотеча і тромбоемболія [5].

Висновки. У цілому, напрямками усунення гендерних диспаратів населення України мають бути: адаптація вітчизняного законодавства до європейських стандартів із метою наближення до гендерного паритету в представницьких органах влади; запровадження гендерних підходів до розвитку соціального партнерства в Україні шляхом обов'язкового введення до колективних угод питань, пов'язаних із недопущенням дискримінації за ознакою статі, рівної оплати праці, рівних можливостей професійного та кар'єрного зростання; забезпечення доступу до високоякісних медичних послуг жінок і чоловіків, пропагування та формування здорового способу життя; створення умов для гармонізації професійних і сімейних обов'язків.

Література

1. В Україні підвищилися показники материнської смертності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/ua/news/591599-v-ukrayini-pidvischilis-rokazniki-materinskoj-smertnosti/>
2. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: Лучшее будущее для всех. Опубликовано для программы развития Организации Объединённых Наций (ПРООН).
4. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
5. Материнська смертність в Україні не знижується. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uoz.dp.ua/home/zahoditapodii/1170-2012-01-25-12-48-17.html>
6. Національна доповідь про людський розвиток 2011. Україна: на шляху до соціального залучення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких Законів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці)”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=40344&pf35401=191790
8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561.
9. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2010. Національна доповідь. – Київ, 2010. – 108 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/cont/Cili.pdf>